

УДК 374.7(485)

**ВЗАЄМОВПЛИВ І ВЗАЄМОПРОНИКНЕННЯ МІЖ ФОРМАЛЬНОЮ
І НЕФОРМАЛЬНОЮ ОСВІТОЮ У ШВЕЦІЇ****Марія Лещенко*, Валентина Давидова******Київський національний університет імені Тараса Шевченка**вул. Володимирська, 58, 01033 Київ, Україна****Бахчисарайський будівельний технікум**Національного аграрного університету**вул. Радянська, 9, 98400 Бахчисарай, Крим, Україна*

Досліджено сучасні тенденції міжнародної педагогічної реальності, зокрема, збільшення взаємовпливу і взаємопроникнення між формальною і неформальною освітою на досвіді Швеції, яка досягла особливого успіху в поєднанні формальної та неформальної освіти дорослих.

Ключові слова: формальна освіта, неформальна освіта дорослих, освітні асоціації, народна вища школа, навчальний гурток, народний університет.

Сучасний міжнародний освітній простір характеризується тенденцією постійного розвитку, що виявляється в урізноманітненні навчальних інституцій, розширенні і збагаченні їхніх функцій, збільшенні взаємовпливу і взаємопроникнення між формальною і неформальною освітою. У контексті сучасних вимог освіта має стати масовим рухом і охоплювати всі вікові категорії населення. Для розвинених країн світу освіта дорослих стала характерною тенденцією розвитку суспільства, одним із найважливіших чинників економічного і соціально-культурного прогресу. Освіта не припиняється після закінчення школи або вищих навчальних закладів, вона охоплює не лише підготовку до життя і праці, а й забезпечує умови самовизначення і самореалізації особистості. Освіта дорослих є важливою складовою концепції освіти впродовж життя або неперервної освіти, сформульованої ЮНЕСКО 1972 року. Забезпечення доступності та якості освіти впродовж життя є найактуальнішим у сучасному світі, адже доросла людина має найбільший вплив на розвиток суспільства й водночас може повноцінно функціонувати за умов неперервного навчання.

Зарубіжний досвід підтверджує, що формальна освіта не може повністю забезпечити пізнавальні потреби громадян, які виникають у зв'язку з швидкими технічними, соціальними та економічними змінами в суспільстві. З огляду на це суттєвого впливу набуває підтримка і розвиток неформальної освіти. Асамблея Ради Європи (2000) розробила рекомендації "Про

неформальну освіту”, в якій підтверджується, що неформальна освіта є важливою частиною неперервного навчання для адаптації у постійно змінюваному середовищі [4]. Особливого успіху у поєднанні формальної та неформальної освіти для дорослих досягла Швеція. Як відомо, одна з найбільш розвинених країн світу з високим ВВП та розвинутою системою соціального захисту населення, з високим рівнем освіти та сильними демократичними традиціями. Велику роль у становленні демократичних відносин у шведському суспільстві відіграє неформальна освіта дорослих, яка має більш як сторічну історію свого розвитку, довела свою життєздатність і ефективність та зробила значний внесок у розвиток країни.

У Швеції неформальну освіту дорослих називають фолкбїлднінг (folkbildning). Найбільші суспільні та громадські рухи (рух профспілок, споживачів, пенсіонерів, охорони навколишнього середовища), спортивні, молодіжні і конфесійні організації тісно пов’язані та підтримують її.

Унікальність шведської неформальної освіти дорослих як невід’ємного компонента шведської системи неперервної освіти в тому, що майже три чверті населення Швеції залучено до неперервної пізнавальної діяльності, яка реалізується у гуртках для дорослих (studiecirklar) навчальних асоціацій (studieförbund) та народних вищих школах (folkhögsskola), ґрунтується на добровільності та доступності, забезпечуючи умови для навчання впродовж життя. Аналіз документів свідчить, що завдяки неформальній освіті дорослих, інституції якої пронизують всю Швецію, країна досягла високого життєвого рівня та демократизації суспільства, в основу якого покладено пріоритет загальнолюдських цінностей [2].

Зауважимо, що неформальна освіта дорослих у Швеції характеризується пошуком нових засобів і прийомів у своїй роботі і є предметом постійного дослідження таких шведських педагогів і науковців: Л. Арвідсона (L. Arvidson), Г. Берглунда (G. Berglund), Р. Берндтсона (R. Berndtsson), Г. Бліда (H. Blid), Г. Блумквіста (H. Blomqvist), Б. Густавсона (B. Gustavsson), П. Гоугоулакиса (P. Gougoulakis), П. Ельстрема (P. Elström), І. Йохансона (I. Johansson), А-М. Лагіндер (A-M. Laginder) С. Ларсона (S. Larsson), М. Норефорс (M. Norefors), М. Скелда (M. Sköld), Г. Сундгрена (G. Sundgren) та ін.)

Водночас наукові дослідження проводять українські науковці, які вивчають різні аспекти освіти дорослих в Україні і за кордоном, зокрема і проблему взаємовпливу і взаємопроникнення між формальною і неформальною освітою (Т. Білобровко, С. Болтівець, Н. Ничкало, О. Огієнко, В. Радкевич, Л. Сігаєва, С. Сисоєва та ін.).

Яскравим прикладом підтримки неформальної освіти вищими навчальними закладами Швеції є заснований 1942 року Folkuniversitetet (дослівний переклад із шведської – народний університет). У 1947 році

Folkuniversitetet набув статусу організації, яку підтримує держава в рамках освіти дорослих, та відкритого університету. У 50–60-х роках багато шведських іммігрантів навчалися в системі народного університету. У 70–80-х роках народний університет почав запроваджувати концепцію освіти впродовж життя. Пік діяльності таких навчальних гуртків – кінець 70-х років ХХ століття. Їх налічувалося до 4000. А вже у 1984/85 н.р. – лише 600, що відповідало 1% від загальної кількості навчальних гуртків. Зменшення кількості університетських навчальних гуртків можна також пояснити університетською реформою 1977 року, що відчинила двері університетів для дорослих, які не мають повної шкільної освіти. Стало можливим дорослим вступати до університетів без вступних іспитів. Крім того, навчальні асоціації відмовилися поступитися вимогам щодо спеціальних навчальних рівнів. Виникли також проблеми з державним фінансуванням. Проте і сьогодні така форма освіти дорослих продовжує функціонувати, змінивши свої освітні пропозиції відповідно до сучасних умов. Народний університет (Folkuniversitetet) – це одна із дев'яти асоціацій освіти дорослих, яка пропонує широкий спектр послуг щодо освіти дорослих по всій Швеції. Засновниками асоціації є департаменти заочного навчання при університетах Стокгольма, Уппсали, Гетеборга, Лунда, Умео. Ця організація незалежна від політичних, релігійних та профспілкових організацій і діє у 40 населених пунктах. Щорічно близько 140 000 осіб навчається у різних філіях народного університету, які забезпечують умови для оволодіння загальними і професійними знаннями через лекції, навчальні гуртки, семінари, на яких опрацьовується інформація щодо останніх сучасних досліджень у різних галузях науки і техніки. Філії народного університету пропонують дорослим курси з вивчення понад 20 іноземних мов усіх рівнів, шведської мови, літератури, історичної та культурної спадщини країни; з мистецько-ужиткових предметів: образотворче мистецтво, музика, драма, хореографія, фотографія, графіка, дизайн, ремесла ткацтво, кераміка; народознавство, екологічна освіта, комп'ютерне навчання, основи економічних знань, правознавства, маркетингу, мас-медійних технологій тощо. Специфічною ознакою проведення всіх курсів є їх практична спрямованість на оволодіння особливо актуальними професійними знаннями [7]. Викладацький склад філій університету проводить інтенсивні дослідження в галузі структурування змісту та розробки ефективних методик навчання дорослих. Важлива увага приділяється створенню однакових можливостей для навчання людей з різними потребами. Крім загальноосвітніх і професійних знань, пропонують також різні курси щодо попередження захворювань, збереження здоров'я, догляду за іншими людьми, гармонізації психічного стану. Було розроблено курси для людей із різними функціональними розладами. Наприклад, у Гетеборзі – це інтенсивна програма для людей із затримкою

розумового розвитку. Інша важлива група людей – це іммігранти, для яких також розроблено широкий спектр курсів у різних галузях. Як і всі інші навчальні асоціації, народний університет одержує фінансову підтримку від уряду, регіональних і місцевих органів влади, тому комерційна мета не є головною під час визначення цілей і планування навчальної діяльності [7].

Усе це свідчить про те, що освіта дорослих у Швеції відкрита до нових форм навчання, вона адаптується до запитів і потреб суспільства та швидко реагує на динаміку ситуацій.

Значний внесок у розвиток освіти дорослих зробили шведські педагоги, викладачі вищих навчальних закладів. Письменник, почесний доктор Уппсальського університету Карл Седерblad (Carl Cederblad) (1886 – 1954) один із перших почав обстоював ідею залучення широких верств населення до навчання та участі у цій діяльності досвідчених викладачів вищих навчальних закладів і науковців. Багато уваги К. Седерblad приділяв лекційній і дослідницькій роботі, зокрема, дослідженню такого соціокультурного явища у шведському суспільстві, як фолкбїлднінга (folkbildning). У 1932 році з ініціативи К. Седерblada при Уппсальському університеті було створено Інститут дослідження фолкбїлднінгу (Institutet för folkbildningsforskning), який пропрацював до 1958 року [5].

П. Гоугоулакїс, викладач Стокгольмської педагогічної вищої школи, один із провідних спеціалістів з освіти дорослих, тривалий час досліджує шведську неформальну освіту дорослих, називає фолкбїлднінг шведським культурним явищем, що охоплює 75% дорослого населення країни у віці від 18 до 75 років. У своїй праці “Навчальні гуртки: освіта впродовж життя... по-шведськи!” він зазначив, що одним із шляхів реалізації освіти впродовж життя у Швеції є навчання дорослих у навчальних гуртках [8]. Тому одним із нагальних питань у фолкбїлднінг (folkbildning) є питання підготовки кадрів. Університет у Лінчепінзі (Linköpings universitet) є провідним науковим центром, що досліджує освіту дорослих і фолкбїлднінг (folkbildning) у Швеції. В університеті також готують викладачів для народних вищих шкіл, а ті, відповідно, надають допомогу в підготовці керівників гуртків. Професорів П. Ельстрем (P.E. Ellström), С. Ларсон (S. Larsson), К. Рубенсон (K. Rubensson) вважають визначними фахівцями в галузі освіти дорослих.

У Швеції дослідження цього питання значно розширилось протягом останніх двох десятиліть. Ключовою подією стало заснування MIMER – національної програми дослідження фолкбїлднінгу (folkbildning), яка стартувала 1990 року в університеті Лінчепінга. Керує цією програмою рада з дослідження фолкбїлднінгу (folkbildning), до якої належать представники університетів і практики. Головою ради є професор С. Ларсон. Цікавою є назва цієї програми “MIMER”, що походить від імені давньоскандинавського міфічного героя, який уособлював надзвичайну мудрість. Останніми роками

ця програма характеризується подальшим розвитком та розширенням сфер діяльності: була організована дослідницька школа навчання дорослих, що сприяло збільшенню кількості докторантів, підвищився науковий рівень працівників, зросла кількість публікацій. Університет співпрацює з навчальними асоціаціями дорослих та університетами різних країн: університетом Британської Колумбії, Канадським університетом у Ванкувері, Сіднейським технологічним університетом із Австралії та ін. Організуються міжнародні майстер-програми з освіти дорослих і програми з обміну.

Узагальнимо головні напрями роботи, які проводить факультет педагогічних наук Лінчепінзького університету: підготовка вчителів для народних вищих шкіл; організація діяльності центру Лінчепінзького університету з викладання і навчання; міжнародні майстер-програми з освіти дорослих та всевітнього обміну; координація національної програми дослідження folkbildning "Mimer"; забезпечення діяльності національної аспірантури з освіти дорослих; керівництво центром викладачів для освіти дорослих; співпраця із секретаріатом Європейської спільноти дослідження освіти дорослих (ESREA) [10].

Отже, неформальна освіта дорослих у Швеції розвивається у тісній взаємодії із формальною освітою (створення дослідницького інституту з питань фолкбїлднінгу при Уппсальському університеті, діяльність народного університету (Folkuniversitetet), національна програма дослідження неформальної освіти дорослих та підготовка педагогів для народних вищих шкіл при Лінчепінзькому університеті).

Як свідчать дослідження шведського професора Лінчепінзького університету С. Ларсона, навчальні асоціації та народні вищі школи неформальної освіти дорослих впливають на формальну освітню систему. Інституції неформальної освіти дорослих в Швеції є експериментальною майстернею, більшою мірою, ніж інші освітні заклади. С. Ларсон стверджує, що авангардна роль неформальної освіти полягає у зміні підходів до трьох аспектів освітньої системи: хто може вчитися (соціальний клас, гендерний підхід, місце проживання та вік), чому вчитися і як вчитися (пропонують шляхи активного навчання, об'єднаного із суспільно-корисною діяльністю в умовах реального життя й особистісної участі у розв'язанні існуючих проблем). Крім того, він акцентує на четвертому аспекті соціальної влади: як різні соціальні класи і групи ведуть боротьбу за створення, використання та домінування над освітніми інституціями [9]. Дослідники одноставно визнають Швецію найбільш меритократичним суспільством, в якому вдалося знайти чіткі докази тривалого і стабільного зменшення впливу соціального походження на освітні здобутки [3]. Інший приклад впливу неформальної освіти: перші народні вищі школи для дорослих у Швеції були організовані

1868 року. І тільки через 100 років (1968) з'явилися державні муніципальні школи для дорослих. Народні вищі школи, "батьком" яких вважають датського філософа XIX століття Миколу Грундтвіга [1], мають значні позитивні результати за більш ніж столітню історію свого розвитку. Народні вищі школи – це недержавна форма освіти дорослих, яка ґрунтується на самоуправлінні та діалогічному підході до навчання. Кожна школа має правління, яке затверджує навчальну програму. Немає ніяких вимог щодо вступу до такої школи, проте результати навчання в ній (два-три роки) визнаються шведськими університетами і прирівнюються до шведських іспитів, що надають можливість вступу до університетів. Навчання у народній вищій школі для багатьох є першим кроком до вищої освіти або нової кар'єри [6]. Держава та місцеві органи самоврядування виділяють кошти на навчання дорослих у таких школах. У Швеції наявна фінансова допомога студентам у формі грантів і кредитів від центрального уряду. Донедавно таку допомогу надавали тільки до 45 років, з 2006 року громадяни Швеції можуть отримувати кредити на навчання до 56 років у зв'язку з реалізацією концепції неперервного навчання, що охоплює формальну і неформальну освіту. Як зазначають шведи, більш демократичними стали взаємини між викладачами і студентами і у вищих навчальних закладах. Крім того, необхідно зазначити такі характерні риси шведської освітньої системи, як децентралізація і передача відповідних повноважень і відповідальності місцевим органам влади, високий рівень автономії вищих навчальних закладів, неперервність і доступність. Простежується більш тісний зв'язок між освітніми інституціями та громадськими спільнотами.

Отже, як видно із досвіду Швеції, неперервна освіта стала характерною тенденцією сучасного освітнього простору, що характеризується подальшим взаємовпливом і взаємопроникненням між формальною і неформальною освітою, оскільки формальні освітні системи не можуть забезпечити пізнавальні потреби громадян, які виникають у зв'язку із швидкоплинними технічними, соціальним і економічними змінами у суспільстві. Неформальні освітні інституції відіграють авангардну роль у створенні нових форм і методів пізнавальної діяльності, які після випробування і плідних результатів стають загальноновизнаними у формальній освіті.

-
1. Давидова В. Творче використання педагогічних ідей Миколи Грундтвіга в сучасній освіті дорослих у Швеції // Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: Зб. наук. пр. / За заг. ред. Н. Г. Ничкало. Х., 2007. С. 598–602.

2. Давидова В. Шведська модель неформального навчання дорослих “народна освіта”// Педагогічний процес: теорія і практика. К., 2006. Вип. 1. С. 28–37.
3. Оксамитна С.М. Освітня нерівність: тенденції відтворення у пострадянський період. – Режим доступу: http://www.democracy.kiev.ua/publications/collections/conference_2006/section_22/oksamytna.pdf.
4. Рекомендації Асамблеї Ради Європи 1437 (2000) Про неформальну освіту. – Режим доступу: <http://coe.kiev.ua/bul/bul9/text30htm>.
5. Arvidson I. Folkbildningsforskaren // Carl Cederblad. Forskare, författare och föreläsare. Uppsala: Nänden för Carl Cederblads fond, 2002. P. 10–27
6. Folk High Schools. Режим доступу: <http://www.folkhogskola.nu/English|asp?TAB=Swedish>.
7. Folkuniversitetet. A Leader in Lifelong Learning. – Режим доступу: <http://www.folkuniversitetet.se/templates/page.aspx?id=69605>.
8. Gougoulakis P. Studiecirkeln Livslangt lärande... på svenska! – Stockholm, 2001.
9. Larsson S. Popular adult education institutions as educational avantgardes. The second Nordic conference on adult learning “Meaning, Relevance and variation”. – Linköping University, 2007, P. 26–27.
10. Mimer. Nationellt program for folkbildningsforskning: Режим доступу: www.liu.se/mimer.

INTERCONNECTION AND INCORPORATION BETWEEN FORMAL NON-FORMAL EDUCATION IN SWEDEN

Maria Leshchenko*, Valentyna Davydova**

**Taras Schevchenko National University of Kyiv
Volodymyrs'ka Str., 58, UA – 01033 Kyiv, Ukraine*

***Building Technical School
of National Agrarian University of Bakhchisaray
Radyans'ka Str., 9, UA – 98400 Bakhchisaray, Crimea, Ukraine*

The paper discusses the modern trends of international educational reality, namely the Swedish experience of interconnection and incorporation between the formal school system and non-formal adult education. It focuses on the special achievements of integrating formal and non-formal adult education in Sweden.

Key words: formal education, non-formal adult education, educational associations, folk higher school, study circle, folk university

**ВЗАИМОВЛИЯНИЕ И ВЗАИМОПРОНИКНОВЕНИЕ МЕЖДУ
ФОРМАЛЬНЫМ И НЕФОРМАЛЬНЫМ ОБРАЗОВАНИЕМ
В ШВЕЦИИ**

Мария Лещенко*, Валентина Давыдова**

**Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
ул. Владимирская, 58, 01033 Киев, Украина*

***Бахчисарайский строительный техникум национального аграрного
университета ул. Советская, 9, 98400 Бахчисарай, Крым, Украина*

Исследованы современные тенденции международной педагогической реальности, а именно увеличение взаимовлияния и взаимопроникновения между формальным и неформальным образованием на опыте Швеции, которая достигла особенного успеха в объединении формального и неформального образования взрослых.

Ключевые слова: формальное образование, неформальное образование взрослых, образовательные ассоциации, народная высшая школа, учебный кружок, народный университет.

Стаття надійшла до редколегії 17.06.2008

Прийнята до друку 09.10.2008